

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ**

КАТЕДРА „ПРАКТИЧЕСКО БОГОСЛОВИЕ”.

**От доц. д-р прот. Иван Стоянов Иванов
научен ръководител**

СТАНОВИЩЕ

За дисертация на тема: „УТРЕНЯТА ПРЕЗ ЧЕТИРИДЕСЕТНИЦАТА И СТРАСТНАТА СЕДМИЦА В ЛИТУРГИЧНАТА ПРАКТИКА НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА. РАЗВИТИЕ И УТВЪРЖДАВАНЕ НА ПОСЛЕДОВАНИЕТО СПОРЕД ТИПИКА“.

**на задочен докторант Делян Георгиев Тодев
(период на обучение 17.01.2017-17.01.2021)**

Уважаеми членове на Научното жури,

Предлагам на Вашето внимание становище за работата на дисертанта, в предложената за публична защита дисертация, на тема: „УТРЕНЯТА ПРЕЗ ЧЕТИРИДЕСЕТНИЦАТА И СТРАСТНАТА СЕДМИЦА В ЛИТУРГИЧНАТА ПРАКТИКА НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА. РАЗВИТИЕ И УТВЪРЖДАВАНЕ НА ПОСЛЕДОВАНИЕТО СПОРЕД ТИПИКА“.

В периода на обучението си докторантът Делян Тодев прояви завидно усърдие и прилежност при изпълнение на Индивидуалния план и поставените от мен научни задачи.

В подготовката и изграждането на съдържанието на дисертацията се открояват няколко важни момента: разпределение на основните части на дисертационното съчинение; подготовка, проучване и изследване на основните дисертационни аспекти; уточняване и конкретизиране на необходимата библиографията, първична и вторична литература; литургичен анализ на основни изворови текстове, свързани с обекта и предмета на изследване, като основна приносна част от дисертационното съчинение; структуриране на текста и оформяне на научните хипотези и изводи; съчиняване и предаване на статии и студия за публикуване в научни сборници и списания. Като цяло научно-изследователска работа върху текста е изпълнена. Изследвани са литургичните богослужебни практики, отнасящи се до утренията в богослужебната византийска и славянска традиция, според текстовете на служебника, октоиха, минея и месецослова; направено е паралелно литургично изследване на древните славянските и гръцките типичи с българските им редакции, които засягат пряко обекта на изследването – утренията в периода на Четиридесетницата и Страстната седмица; много прецизно са представени особеностите и характеристиките на последованието на утренията, според употребата му в Типика на Българската православна църква.

Стандартизация на съдържанието на дисертацията:

Особено внимание се обръща на утринното богослужение през Великикия пост (Четиридесетницата), а също така и утренията през Страстната седмица. Прави се сравнителен литургичен анализ на указанията записани в Типика на Великата църква с тези от Типика на Българска православна църква – Българска патриаршия (БПЦ–БП).

Дисертационният текст е разположен в класическа форма е с обем 284 страници. Съдържа 250 страници научен текст, разпределен в следните части **Съдържание; Съкращения; Предговор; Увод; Глава първа: Произход и развитие на типика.** Поява и развитие на църковно-богослужебния устав; Палестински Типик (Йерусалимски устав); Студийски Типик; Различия между Йерусалимския устав и Студийския Типик; Типик на Великата Христова Църква (Азматичен – песенен); Типик на Българската Православна Църква; Изводи. **Глава втора: Съставяне на последованието утрения. литургичен анализ на видовете утренно богослужение и особеностите му извън триода и пентикостара.** Историческо развитие на утренията (Общи постановления); Съставни части на утренията (Общи постановления); Диаграма на съвременната Всекидневна утрения; Диаграма на съвременната Възкресна утрения; Диаграма на съвременната Празнична утрения; Диаграма на съвременната Възкресно-празнична утрения; Всенощно бдение; Изводи. **Глава трета: Утренията през великопостното богослужение. особеностите през Четиридесетницата и връзката с съвременната богослужебна практика на БПЦ.** Подготвителни седмици (Общи постановления); Св. Четиридесетница (Общи постановления); Утренията в периода на св. Четиридесетница (Постен Триод) – седмици на св. Четиридесетница; Празници и особености на утренията през I-та седмица на Великия пост; Празници и особености на утренията през II-та седмица на Великия пост; Празници и особености на утренията през III-та седмица на Великия пост; Празници и особености на утренията през IV-та седмица на Великия пост; Празници и особености на утренията през V-та седмица на Великия пост. Празници и особености на утренията през VI-та седмица на Великия пост. Празникът Благовещение през св. Четиридесетница. Изводи. **Глава четвърта: Утренията през страстната седмица. литургичен анализ и особености според типичите и съвременната богослужебна практика на БПЦ.** Последование на Жениха: Велики понеделник (неделя вечер). Велики понеделник: сутрин; Последование на Жениха: Велики вторник; Велики вторник: сутрин; Последование на Жениха: Велика сряда; Велика сряда: сутрин; Велики четвъртък: сутрин; Велики четвъртък: вечер – четене на дванадесетте Евангелия; Велики петък: сутрин; Велики петък: вечер – Опело Христово. **Изводи. Приложение, Библиография.**

Обект на изследването е утренията. **Предмет на изследването** е Четиридесетницата и Страстната седмица в литургичната практика на БПЦ, според Типика. Относно практиката на родната ни Църква се изследват издаденията на Служебника (и неговите указания) на Светия Синод както за утринното богослужение през светата Четиридесетница, така също и през Страстната седмица. Основните **методи на изследване** в това дисертационно съчинение, за постигането на обективни научни хипотези и анализи, са: литургичен, химнографски, историко-критичен, текстово-критичен, сравнителен и аналитичен. Предимно се използва сравнителният литургичен анализ, подпомагащ дефинирането на приликите и разликите в употребата на Типика в богослужебната практика на Българската православна църква и тази на Константинополската патриаршия. Приложените методи са стандартни за конвенционалните изследванията в областта на литургичното богословие.

В съответствие с горепосочената методология, текстът на дисертацията е изграден съобразно съвременните научни литургични изследвания и текстокритични издания. Поради това на много места е представен паралелен и сравнителен литургичен анализ на текстове от богослужебните последования, богослужебният текст е представен двуезично, и където е необходимо триезично, със съответните научно-критични параграфи под основния корпус на текста. Работата с изворите от страна на дисертанта има голям принос в това изследване. Представените като доказателство архивни документи също подпомагат разбирането на направените изследователски

теории в текста на дисертацията. Изследването обхваща всички богослужбни последования в кантекста на утренията, с акцент Четиредесетницата и Страстната седмица, и техните паралели в зависимост от произхода им и литургичната им употреба в съпоставка с българската богослужбна практика, според Типика на БПЦ- БП.

Изводите са направени след всяка отделна глава от дисертацията и дават обобщаваща информация, свързана с конкретния обект и предмет на изследването, както и препоръки с практико-приложен характер, касаещи съвременната и бъдещата литургична практика в БПЦ в контекста на утринното богослужение и Четиредесетницата. Това се свързва и някои от изследователските **хипотези** на автора.

Различните глави на дисертацията, в нейния първоначален вариант, следват хронологичната логика, като стандарт на изследването, което предположи разпределение на отделните глави по този модел. В процеса на работата и по препоръката на КС по Практическо богословие и след вътрешната защита, предвид прекаленото историзиране на темата, с риск да се излезе от литургичния анализ, беше направена неголяма промяна на съдържанието на главите. Това доведе да изнасянето на част от корпуса на текста на дисертацията в Приложението, което пък от своя страна логично се свърза с поместените там богослужбни фрагменти, извори и архивни материали. Докторантът стриктно спазваше нашите препоръки и се постара да хармонизира текста в неговия цялостен вариант след тази поправка.

В процеса на работата бяха коригирани някои остарели лексикални езикови и технически особености (забелязано например на някои цитирания под черта, или параграфи с историческа или пастирска насоченост) и съответно бяха съобразени според съвременните български литургични и богословски изследвания.

От представения текст на дисертацията, както и от публикуваните изследвания, свързани с нея, става ясно, че дисертантът е съумял да направи анализ на борави с чуждоезичните извори и издания на Византийския типикон, както и с български научни издания и архиви, отнасящи се до развитието, оформянето и употребата на Типика в БПЦ-БП. Това определено е приносно и дава една положителна посока дори в процеса на премахване на изправление на Типика у нас.

Приноси на дисертацията:

1. За първи път в българската литургична наука се прави сравнителен анализ на богослужбните текстове върху указанията на Църковно-богослужбните устави (ТипЙер, ТипК и ТипВ) с този на БПЦ-БП.

2. Прави се сравнителен литургичен анализ на традиционните български издания на Типика (ТипНео, ТипЖек, ТипНей и ТипНик) със съвременната практика на БПЦ и последното му издание.

3. предлага се изследване на цялостната тема на Утренията, от нейната поява в богослужението на Църквата и формирането ѝ като самостоятелно богослужбно последование с паралели в българската литургична практика.

4. Прави се изследване на указанията на Утренията в най-трудния и богат с химнографски особености период, свързан със св. Четиредесетница и Страстната седмица, според указанията на ТипБПЦ.

5. предлага се обзорен анализ на неизследваните досега и непубликувани архиви на Светия Синод на БПЦ-БП по отношение на стабилизирането и утвърждаването на Типика в съвременната българска практика.

Публикации за периода на обучение: 1. „Богослужбна почит и прослава на новомъчениците в традицията на Българската Православна Църква“. – В: Богословското творчество на професор Иван Панчовски и духовно-просветната

традиция на Българската Православна Църква; Университетско издателство, София, 2018, с. 176-181; 2. „Евангелските четива в утренията (от традицията до съвременната българска литургична практика). СУБ, Научни трудове на Съюза на учените Пловдив, Серия А, Обществени науки, изкуство и култура, том. VI, Пловдив, 2020, с. 235-241; 3. „Особености на Страстната седмица според Типика на Православната църква и мястото на Утренията в богослужебното последование, и традицията на Българската православна църква (на основание на древните свидетелства от историята на развитието на богослужението и съвременната практика). – В: СП. „Богословска мисъл“; 2019, н.1, с. 123-147. 4. „Произход и развитие на Типика във византийската и българската литургична практика (обща постановления) Сборник: „Свидетелство, служение и богослужение на Църквата“, съст. И. Янев, София, 2021, с. 278-306.

Заключение:

Като научен ръководител смятам, че докторантът Д. Тодев е изпълнил положително научно-изследователската, проучвателната, текстокритичната и основно литургичната работа в представената дисертация. Дисертационният труд показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания и способности за самостоятелни научни изследвания. Разбирам трудността на неговата задача и съм доволен, че той изпълни до голяма степен наложените от мен изисквания за написване на такова научно литургично изследване, което определям като приносно. Това ми дава повод да препоръчам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват положително и в съответствие с процедурата г-н Тодев да получи образователната и научна степен „доктор“.

Дата 25. 02. 2022 г.

Научен ръководител:
Доц. д-р прот. И. Иванов